

**Nodarbinātības tendences
LU absolventu vidū**

Aleksejs Šņitņikovs
Sanita Vanaga

Rīga, 2001

Saturs

Ievads.....	lpp. 2
Izlases raksturojums.....	3
Demogrāfiskais portrets.....	5
Nodarbinātības rādītāji.....	6
Darba vietas raksturojums.....	9
Darbs un studijas universitātē.....	11
Ienākumi un dzīves kvalitāte.....	14
Galvenie secinājumi.....	16
Pielikums. Telefonaptaujas anketa.....	18

Ievads

Pētījuma mērķis bija noskaidrot noteiktu Latvijas universitātes absolventu grupu nodarbinātības situāciju. Pētījuma gaitā tika aptaujāti 204 LU sešu akadēmisko (maģistra un bakalaura) programmu absolventi. Ņemot vērā LU akadēmisko programmu beidzēju kopskaitu 2000. gadā, šī izlase neļauj droši attiecināt iegūtos rezultātus uz visiem LU beidzējiem. Turklāt, šajā pētījumā tika izmantota kvotu izlase, kura neļauj aprēķināt statistisko kļūdu. Bet šis ir pirmais pētījums, kurā mērķtiecīgi tiek noskaidrota absolventu nodarbinātības situācija un to var nosaukt par pilotāžas projektu. Tas ļauj pārbaudīt metodi, identificēt pētāmajā objektā problēmas, iezīmēt tendences un noformulēt hipotēzes.

Šādu mērķa uzstādīšanu mēs pamatojam ar to, ka pašlaik sabiedrībā ir fiksējami daži ekonomikas un augstākās izglītības sistēmas neatbilstības simptomi. Sabiedrībā tiek diskutēts par to, kādiem studiju virzieniem dot priekšroku valsts finansēšanā, bet droša argumentu pamatojuma, kas balstītos uz darba tirgus analīzi, nav. Saikne starp augstskolām un darba devējiem lielākajā daļā gadījumu ir vāja, mācību programmu profesionalizācija (piemērošana profesiju standartiem) notiek lēni. Ir svarīgi zināt, vai augstskolas absolvents atrod darbu, cik ātri viņš to atrod, vai tas darbs atbilst viņa iegūtajai specialitātei un vai viņš ir apmierināts ar esošo darbu. LU ir klasiskā tipa universitāte, kurā pārsvarā piedāvā akadēmiskās programmas, un kura ir vispopulārākā augstākā mācību iestāde reflektantu vidū. Pētījumā objekts bija LU bakalaura un maģistra politoloģijas, bibliotēkzinātnes, psiholoģijas, krievu filoloģijas, ģeogrāfijas un optometrijas programmu absolventi.

Pētījumā tika noskaidrots, vai absolvents pašlaik strādā, un ja nestrādā, kādi tam ir iemesli; cik darba vietās viņš strādā un vai viņš ir mainījis darba vietu kopš pabeidza attiecīgo akadēmisko programmu (bakalaura vai maģistra), cik pavisam darba vietās viņš ir strādājis un cik ilgi strādā pašreizējā darba vietā; vai strādā uz pilnu vai nepilnu slodzi, kāds līguma veids ar darba devēju; vai absolvents strādā valsts vai privātajā sektorā; kādā nozarē un kādā amatā; kādi viņam ir darba pienākumi un vai tas darbs atbilst viņa iegūtajai specialitātei; kā viņš atrada pašreizējo darbu un kāda nozīme bija augstākai izglītībai, ja tajā brīdī respondentam bija augstākā izglītība; cik lielā mērā universitātē iegūtās zināšanas viņš uzskata par noderīgām tajā darbā, kurā viņš patreiz strādā un vai viņš kopumā ir apmierināts ar esošo darbu un cik viņš nopelna.

Pētījumā izvirzītās hipotēzes bija sekojošas: proporcionāli vairāk absolventu, kas studēja sociālās zinātnes akadēmiskajās vai profesionālajās programmās atrod darbu atbilstoši savai specialitātei, salīdzinot ar tiem, kas studēja humanitārās vai dabas zinātnes; un sociālo zinātņu programmu absolventi atrod darbu ar augstāku atalgojumu, salīdzinājumā ar humanitāro un dabas zinātņu programmu absolventiem.

Pētījuma metodes - telefonaptaujas (100 intervijas) un anketēšana (104 anketas). Pētījuma norises laiks - 2000. gada decembris - 2001. gada februāris.

Izlases raksturojums

Izlase tika veidota tā, lai aptaujā tiku pārstāvēti humanitāro, sociālo un dabas zinātņu programmu studenti un absolventi, jo tika gaidīts, ka starp dažādu mācību virzienu studentiem un beidzējiem tiks fiksētas būtiskas atšķirības. Par izlases kritēriju tika izvēlēts 1999/2000 mācību gada iestājek sāmenu pieteikumu konkurss. Izvēlētas tika tās studiju programmas, kurās bija vislielākais un vismazākais pieteikumu konkurss katrā studiju virziena grupā. Pētījumā tika aptaujāti sekojošo studiju programmu studenti un absolventi (ar atbilstoši vislielāko konkursu un vismazāko konkursu 1999/2000 gadā šajā specialitāšu grupā):

dabas zinātnēs: *ģeogrāfija* un *optometrija*;

humanitārajās zinātnēs: *psiholoģija* un *slāvu filoloģija*;

sociālajās zinātnēs: *politoloģija* un *bibliotēzinātne*.

Pieteikumu konkurss precīzi neatbilst reālajam konkursam uz vienu budžeta vietu konkrētajā mācību programmā, jo reflektants var pieteikties un likt eksāmenus līdz pat piecām programmām. Tomēr tas atspoguļo programmu popularitāti reflektantu vidū. Ja arī tas neatbilst reālajam pieprasījumam pēc noteiktiem speciālistiem darba tirgū, tas atspoguļo studentu pieprasījumu pēc zināšanām konkrētajās sfērās. Jautājums, kāpēc reflektanti izvēlas konkrētu studiju virzienu Latvijā nav speciāli pētīts, bet tas, ka vidusskolnieku vidū augstākā izglītība ir viena no centrālajām vērtībām ir fakts, kurš ir konstatēts vairākos jaunatnes pētījumos. Mēs pieņemam, ka būtisks faktors studiju virziena izvēlē ir reflektanta priekšstats par izredzēm iegūt labi atalgotu darbu pēc mācību beigšanas vai studiju laikā. Pētījumā mēs varēsim redzēt, cik lielā mērā 1999. gada reflektantu izvēle atbilst absolventu nodarbinātības situācijai.

Pašlaik augstākās izglītības standarti ir izstrādāšanas posmā Izglītības un zinātnes ministrijā. Līdz ar to mēs nevaram atsaukties uz oficiālo bakalaura vai maģistra definīciju. Oficiālajos izdevumos tiek minēts, ka bakalaura grāds tiek piešķirts augstākās izglītības studiju pirmā posma noslēgumā, bet maģistra grādu piešķir pēc akadēmisko studiju otrā posma nobeigšanas (Augstākā izglītība Latvijā. Akadēmiskās informācijas centrs - Latvijas ENIC/NARIC. Rīga, 1999). Bakalaura programmu garums parasti ir 4 gadi, bet maģistra programmu garums parasti ir 2 gadi.

Ir jāatzīmē, ka psiholoģija nav viennozīmīgi pieskaitāma pie humanitārajām zinātnēm. Pēdējā laikā Latvijas universitātes administrācija pieskaita psiholoģiju pie sociālajām zinātnēm, kas vispār atbilst starptautiskajam zinātņu klasifikatoram. Bet pēc Akadēmiskās informācijas centra klasifikācijas psiholoģija ir pieskaitīta pie humanitārajām zinātnēm, kas, acīmredzot ir saistīts ar universitātes tradīciju, konkrēti, ka psiholoģijas nodaļa tiek apvienota vienā fakultātē ar pedagoģijas nodaļu un tās veido Psiholoģijas un pedagoģijas fakultāti.

Maģistratūras absolventi tika meklēti izmantojot attiecīgo katedru rīcībā esošās ziņas par bijušo (1999/2000.māc.gada) maģistratūras studentu adresēm un telefoniem. Šādā veidā izdevās atrast tikai daļu no reāli absolvējušajiem pārsvarā tādēļ, ka viņi bija paspējuši nomainīt adreses vai nebija tās norādījuši un attiecīgajās katedrās par viņiem ziņu nebija. No bakalauratūras beidzējiem tika aptaujāti tikai tie, kas turpināja mācīties attiecīgās specialitātes maģistratūrā. Tie bakalaura programmu beidzēji, kuri neturpināja mācīties maģistratūrā vai arī turpināja mācīties citā mācību iestādē vai citā maģistratūras programmā, nevarēja tikt iekļauti izlasē. Bakalauratūras beidzēji -

maģistratūras studenti tika aptaujāti attiecīgajās fakultātēs ar anketēšanas palīdzību. Tika aptaujāti pirmā un otrā kursa maģistratūras studenti.

No maģistratūras studentiem tika aptaujāti tikai tie, kuri bija beiguši attiecīgās specialitātes bakalaura programmu. Aptaujātie maģistratūras studenti bakalaura programmas pa beidza dažādos gados. Pētījumā bija neliela daļa studentu, kuri vecāki par 30 gadiem un diplomu attiecīgajā specialitātē ir ieguvuši pirms 1991. gada, kad nepastāvēja akadēmisko programmu sadalījums bakalaura un maģistra programmās. Tāpēc maģistratūras studentu izlasei ir grūti noteikt ģenerālo kopumu, ko savukārt ir iespējams izdarīt maģistratūras absolventu gadījumā.

Ir jāsaprot, ka absolventu, īpaši maģistratūras absolventu meklēšana bija apgrūtināta. Absolventu koordinātes tika meklētas caur programmu katedrām. Ne visās katedrās tiek vākta informācija par studentu dzīvesvietas adresēm un kontaktātrunēm. Un arī studentam šī informācija nav jāsniedz obligāti. Trūkstošos telefona numurus nācās uzzināt no sameklēto absolventu bijušajiem kursa biedriem. Tas ne vienmēr bija veiksmīgi. Universitāte nemēdz uzturēt kontaktus ar tās beidzējiem. Izņēmumi ir tie gadījumi, kad beidzēji sāk strādāt universitātē vai kādā ar universitāti saistītā organizācijā. Jāizdara secinājums, ka universitāte neinteresējas par tās beidzēju turpmāko karjeru, un organizācijas līmenī universitāte pagaidām nav gatava līdzīgiem pētījumiem. Kopumā ir jāsaprot, ka universitātes katedru darbinieki bija atsaucīgi un atsaucīgi bija arī absolventi, kuri piekrita atbildēt uz intervētāja jautājumiem darba laikā vai ārpus tā.

Kopumā tika iegūtas **204** anketas, no kurām **100** maģistratūras absolventu anketas, no tiem:

Programmas nosaukums	Aptaujāto skaits	Absolvējušo skaits 2000. gadā
Politikas zinātne	24	30
Bibliotēkzinātne	20	24
Psiholoģija	21	26
Krievu filoloģija	11	11
Ģeogrāfija	15	27
Optometrija	9	9

104 – maģistratūras studentu anketas, no tiem:

Programmas nosaukums	Aptaujāto skaits
Politikas zinātne	16
Bibliotēkzinātne	14
Optometrija	10
Ģeogrāfija	15
Psiholoģija	41
Krievu filoloģija	8

Turpmāk mēs apskatīsim aptaujas rezultātus, aplūkojot un salīdzinot atsevišķi maģistratūras absolventus un maģistratūras studentus.

Demogrāfiskais portrets

Lielāko daļu izlases veido sievietes. Sievietes sastāda vairāk kā 80 % aptaujāto gan maģistratūras absolventu, gan maģistratūras studentu izlasēs. Vīriešu un sieviešu sadalījums dažādās studiju programmas var būtiski atšķirties, bet kopumā LU studējošo sieviešu skaits ir lielāks.

Salīdzinoši visvairāk vīrieši tika pārstāvēti politikas zinātnes programmā kā studentu, tā absolventu rindās, kur vīrieši sastādīja gandrīz 40% no studentiem. Pārējo specialitāšu vidū vīriešu skaits svārstās 10% robežās. (Lai atvieglotu grupu salīdzināmību, šeit un turpmāk, ja aplūkojamo grupu sastāda 100 respondenti un vairāk, tiks minēti procenti (%); ja analizētajā grupā vai apakšgrupā ir mazāk par 100 respondentiem, tiks minēti absolūtie skaitļi, kas tiks norādīts speciāli).

1. tabula. Dzimums. (% no aptaujātajiem)

	Maģistratūras programmu studenti	Maģistratūras programmu absolventi
Vīrietis	13	16
Sieviete	87	84

Lielākā daļa aptaujāto bija latvieši. Sadalījums pēc tautības abās izlasēs ir līdzīgs.

2. tabula. Tautība. (% no aptaujātajiem)

	Maģistratūras programmu studenti	Maģistratūras programmu absolventi
Latvietis	82	84
Krievs	16	16
Cita	2	-

Maģistratūras programmu absolventi ir vecāki nekā maģistratūras programmu studenti. Maģistratūras beidzēju vidējais vecums ir 30 gadi, moda (visbiežāk atkārtojamā vērtība) ir 24 gadi. Maģistratūras studentu vidējais vecums ir 25,4 gadi, moda ir 23 gadi. Tabulās var redzēt vecumu sadalījumus vecuma grupās abu izlašu kopumos.

3. tabula. Vecums. Maģistra programmu studenti (% no aptaujātajiem)

Vecums	%
21-22 gadi	21
23-24 gadi	52
25-26 gadi	5
27-35 gadi	14
36 un vairāk	8

4. tabula. Vecums. Maģistratūras programmu absolventi (% no aptaujātajiem)

Vecums	%
23-24 gadi	26
25-26 gadi	25
27-30 gadi	14
31-35 gadi	12
36 un vairāk	23

No visiem 204 respondentiem aptaujas brīdī 10 respondenti pastāvīgi dzīvo ārpus Rīgas. Pārējie respondenti pastāvīgi vai uz laiku dzīvo Rīgā. Lielākā daļa aptaujāto, kuri pirms mācībām dzīvoja reģionos, neizteica vēlēšanos atgriezties mājās.

5. tabula. Dzīvesvieta pirms mācību uzsākšanas. (% no aptaujātajiem)

Reģions	Maģistratūras studenti	Maģistratūras absolventi
Rīga	46	54
Vidzeme	28	13
Kurzeme	10	16
Zemgale	9	9
Latgale	8	8

Nodarbinātības rādītāji

Kā redzams 6. tabulā, lielākā daļa maģistratūras studentu strādā. Starp pirmā un otrā kursa maģistratūras studentu atbildēm uz šo jautājumu nav būtisku atšķirību. Nestrādājošo skaits maģistratūras otrā kursa studentu vidū ir pat nedaudz lielāks nekā pirmkursnieku vidū.

6. tabula. Patreizējā nodarbinātības situācija. (% no aptaujātajiem)

	Maģistratūras studenti	Maģistratūras absolventi
Strādā	88	94
Nestrādā	13	6

Tas, ka daudzi studenti strādā jau mācoties bakalauratūrā, un ka lielākā daļa maģistratūras studentu apvieno studijas ar darbu, ir vispār zināms fakts. Mūsuprāt, šim faktam ir sekas, kuras ir jāapzinās, pētot augstākās izglītības attiecības ar nodarbinātības sfēru. Runājot vispārīgi, tas nozīmē, ka robeža starp augstāko izglītību un nodarbinātību kļūst neskaidra un šīs sfēras kaut kādā mērā saplūst. Šīs sfēras neformāli pielāgojas viena otrai. Darba devējam ir jāsamierinās ar to, ka viņa darbinieks – students dažkārt nevar būt darba vietā pilnu darba dienu (ir jāatgādina, ka pētījumā piedalījās tikai pilna laika dienas nodaļas studenti). Savukārt pasniedzējam universitātē ir jāakceptē tas, ka students nevar apmeklēt visas lekcijas, jo viņš strādā, un iespējams, jāmazina kursa apgūšanas prasības. Studentam ir jāsamierinās ar to, ka viņš nevar būt vienlīdz veiksmīgs studijās un darbā, viņam bieži nākas izvēlēties starp darba devēja un studiju prasībām un tikt galā ar neizbēgamu stresa situāciju. Šo situāciju nevar atzīt par normālu, ņemot vērā citu Rietumu valstu pieredzi, bet tā atspoguļo kopējo situāciju valstī un atsevišķo iesaistīto sistēmu iespējas. Šī situācija

studenta dzīvē ir pārejoša un to, kas tajā ir lielākais zaudētājs, nosaka konkrēti apstākļi. Protams, daudz ir atkarīgs no detaļām, no darba specifikas un šim jautājumam sīkāk mēs pievērsīsimies vēlāk.

Nestrādājošo relatīvi vairāk ir krievu filoloģijas studentu vidū un, kā sacīja slāvu filoloģijas katedras vadītājs, atrast darbu ir krievu filoloģijas studentu kopējā problēma.

7. tabula. Atsevišķu specialitāšu maģistratūras studentu nodarbinātība.
(absolūtos skaitļos)

	Strādā	Nestrādā
Politikas zinātne	12	4
Bibliotēkzinātne	13	1
Psiholoģija	41	-
Krievu filoloģija	4	4
Ģeogrāfija	11	4
Optometrija	10	-
Kopā	91	13

8. tabula. Atsevišķu specialitāšu maģistratūras absolventu nodarbinātība.
(absolūtos skaitļos)

	Strādā	Nestrādā
Politikas zinātne	22	2
Bibliotēkzinātne	20	-
Psiholoģija	20	1
Krievu filoloģija	8	3
Ģeogrāfija	15	-
Optometrija	9	-
Kopā	96	6

Iemesli, kāpēc maģistratūras studenti nestrādā, ir dažādi. Tikai trīs respondenti tieši norādīja, ka viņi nestrādā tāpēc, ka nevar atrast darbu. Lielākā daļa nestrādājošo izvēlējās nestrādāt citu iemeslu dēļ un, spriežot pēc iegūtajām atbildēm, ir nestrādājošie pēc savas izvēles. Lielākā daļa bakalauru un maģistru, kuri uz aptaujas brīdi nestrādāja, ir strādājuši iepriekš.

9. tabula. Iemesli, kāpēc nestrādā. (absolūtos skaitļos)

Iemesli	Maģistratūras studenti	Maģistratūras absolventi
Nevaru apvienot studijas ar darbu	3	-
Meklēju darbu, bet nevaru atrast	3	2
Nodarbojos ar māsaimniecību	2	-
Bērna kopšanas atvaļinājums	4	4
Mācos vēl citur	1	-
Kopā	13	6

Psiholoģijas specialitātes maģistranti biežāk nekā citu specialitāšu studenti strādā vairākās darba vietās. Profesijas specifika to ļauj darīt bez liela darba kvalitātes zaudējuma, jo darbs ir saistīts ar konsultēšanu.

10. tabula. Darba vietu skaits, kurās patlaban strādā. (% no strādājošiem)

Darba vietu skaits	Maģistratūras studenti	Maģistratūras absolventi
Vienā darba vietā	71	70
Divās darba vietās	22	20
Vairākās kā divās	7	10

Lielākā daļa aptaujāto aptaujas brīdi nebija mainījusi darba vietu pēc attiecīga grāda iegūšanas. Esošie maģistranti 56% gadījumu turpina strādāt tajās pašās vietās, kur viņi strādāja mācoties bakalauratūrā (atšķirības starp pirmo un otro kursu nav būtiskas). Maģistratūras absolventi 85% gadījumu turpina strādāt tajās darba vietās, kurās viņi strādāja, mācoties maģistratūrā. Atšķirība starp maģistratūras studentiem un maģistratūras absolventiem ir ievērojama. Tā norāda, ka, mācoties maģistratūrā, studenti aktīvi maina darba vietas. Studijas maģistratūrā ir aktīvs darba meklēšanas laiks.

11. tabula. Darba vietu maiņa kopš mācības pabeigšanas. (% no strādājošiem)

Vai ir mainīta darba vieta	Maģistratūras studenti	Maģistratūras absolventi
Jā	44	15
Nē	56	85

Savā neilgajā darba dzīvē maģistratūras programmu studenti un absolventi ir spējējuši pastrādāt vairākās vietās. Lielākai daļai respondentu viņu patreizējā darba vieta nav pirmā, bet gan otrā vai trešā. Tas vēl reiz apstiprina studentu intensīvo mobilitāti darba tirgū studiju laikā.

12. tabula. Darba vietu skaits, kurā pavisam kopā students strādājis. (% no strādājošiem)

Darba vietu skaits	Maģistratūras studenti	Maģistratūras absolventi
1	19	21
2	26	19
3	23	21
4	14	15
5	12	9
6	4	4
7 un vairāk	1	11

Salīdzinājumā ar padomju laiku, kad cilvēki gadiem ilgi strādāja vienā darba vietā, mūsu pētījuma respondenti jau 23 - 25 gadu vecumā bija spējējuši nomainīt vairākas darba vietas.

Darba vietas raksturojums

Lielākā daļa strādājošo respondentu strādā uz pilnu slodzi. Maģistrantu vidū ir vairāk tādu studentu, kas strādā nepilnu slodzi. To, ka lielākā daļa respondentu strādā valsts sektorā ir skaidrojams ar izlases raksturu - ar specialitāšu un augstskolas izvēli. Uz nepilnu slodzi strādā gan valsts, gan privātajā sektorā strādājošie maģistratūras studenti un būtiskas atšķirības šeit nav vērojamas.

13. tabula. Darba noslodze. (% no strādājošajiem)

Slodzes apjoms	Maģistratūras studenti	Maģistratūras absolventi
Pilna slodze	84	95
Nepilna slodze	12	5
Strādā gabaldarbus	4	-

Lielākā daļa gan maģistrantu, gan maģistru ar darba devējiem ir noslēguši pastāvīgus līgumus. Tas var norādīt uz to, ka darba devēji tolerantī attiecas pret to, ka darbinieks ir arī pilna laika students. Īslaicīgs līgums ir sastopams gan valsts, gan privātajā sfērā strādājošajiem un būtiskas atšķirības šeit nav vērojamas.

14. tabula. Darba līguma veids. (% no strādājošajiem)

Līguma veids	Maģistratūras studenti	Maģistratūras absolventi
Pastāvīgs līgums	82	88
Īslaicīgs līgums	12	11
Darba attiecības nav juridiski noformētas	5	1

Pārsvārā gan maģistratūras studenti, gan maģistratūru beigušie strādā valsts sektorā. Relatīvi vairāk privātajā sektorā strādā optometrijas programmas studenti un absolventi, kuri pārsvārā strādāja privātajās optikas klīnikās vai veikalos. Maģistratūras studentu vidū liela daļa no privātsektorā strādājošajiem ir psiholoģijas programmas studenti, kuri pārsvārā strādā par psihologiem - konsultantiem privātajās firmās.

15. tabula. Sektors, kurā studenti strādā. (% no strādājošajiem)

Sektors	Maģistratūras studenti	Maģistratūras absolventi
Valsts sektors	65	78
Privātais sektors	35	21
Sabiedriskā organizācija	-	1

Tikai neliela daļa maģistratūras pirmā kursa studentu ir mainījuši darba vietu vai uzsākuši strādāt pēc bakalaura grāda iegūšanas (aptaujas brīdī bija pagājuši 6 mēneši kopš bakalaura programmas beigšanas). Toties maģistratūras otrā kursa studentu vidū relatīvi vairāk bija tādu, kas sākuši strādāt nesen. Nedaudz vairāk kā 10 % aptaujāto maģistratūras beidzēju atrada darbu pēc maģistratūras beigšanas, pārējie uz aptaujas brīdī strādāja patreizējā darba vietā vairāk kā pusgadu. Pat ja no maģistratūras beidzēju kopas atskaitītu visus, kas ir vecāki par 27 gadiem, to respondentu skaits, kuri sāka strādāt patreizējā darba vietā pēc maģistratūras beigšanas, nebūs vairāk par 15%. 25 % no maģistratūras beigušajiem jaunāki par 27 gadiem uz aptaujas brīdī

turpināja strādāt tajās darba vietās, kurās viņi strādāja pirms viņi sāka mācīties maģistratūrā. Tas norāda uz to, ka tie, kuri izvēlas turpināt mācības maģistratūrā pēc bakalaura grāda iegūšanas, cenšas atrast un atrod darbu vēl pirms tās beigšanas, izmantojot mācības maģistratūrā kā laiku, kurā var mēģināt sākt karjeru izvēlētajā specialitātē, neriskējot nonākt bezdarbnieka pozīcijā.

16. tabula. Nodarbinātības ilgums konkrētajā darba vietā. (% no strādājošajiem)

	Maģistratūras studenti	Maģistratūras absolventi
Mazāk kā 1 mēnesis	2	-
1 – 3 mēneši	3	6
4 – 6 mēneši	11	6
7 -12 mēneši	18	4
1 gadu	18	7
2 gadus	23	17
3 gadus	8	19
4 gadus	3	9
5 gadus un vairāk	13	31

Analizējot nozares, kurās strādā maģistratūras studenti un absolventi, var droši secināt, ka lielākā daļa strādā apkalpojošajā sfērā. Politoloģijas absolventi strādā pārsvarā valsts pārvaldē, bibliotēkzinātnes absolventi – bibliotēkās - gan pilsētas, gan iestāžu bibliotēkās, psiholoģijas un ģeogrāfijas absolventi - skolās un citās izglītības iestādēs, optometrijas absolventi - medicīnā. Tas gandrīz vienādā mērā attiecas gan uz maģistratūras studentiem, gan uz maģistratūras absolventiem. No privātā biznesa sfērām ir minamas tādas jomas kā prese, finanšu operācijas, tirdzniecība.

Respondentu ieņemamos amatus mēs sadalījām trīs grupās: vadītājos, speciālistos un asistentos. Tabulā var redzēt, ka lielākā daļa respondentu, gan maģistratūras studenti, gan beidzēji strādā darba vietā kā speciālisti, kas nozīmē, ka viņi savā darbā pielieto speciālās zināšanas. Piemēram, psiholoģijas maģistranti un maģistri strādā par psihologiem, bibliotēkzinātnes maģistranti un maģistri par bibliotekāriem, krievu filoloģijas maģistri - par krievu valodas un literatūras skolotājiem. Vadītāju amatus visbiežāk ieņem politikas zinātņu, bibliotēkzinātņu un psiholoģijas studiju programmu absolventi.

17. tabula. Ieņemamais amats. (% no strādājošajiem)

	Maģistratūras studenti	Maģistratūras absolventi
Vadītājs	12	24
Speciālists	61	64
Asistents	25	12
Nekvalificēta darba darītājs	2	-

Respondentiem tika uzdots jautājums par viņu darba pienākumiem. Var konstatēt, ka tikai dažos gadījumos respondentu sniegtās atbildēt var klasificēt kā nekvalificēts darbs. Pārsvarā darba pienākumi ir profesionāli, saistīti ar konkrēto specialitāti un ieņemamo amatu. Psiholoģijas absolventi daudzos gadījumos atbildēja, ka viņu darbs ir saistīts ar konsultēšanu, problēmu diagnostiku, psiholoģisko profilaksi un ārstēšanu.

Bibliotēkas zinātņu un politoloģijas zinātnes programmu absolventi atbildēja, ka viņu pienākumos ietilpst klientu apkalpošana, informācijas analīze, apkopošana un sistematizēšana. Ģeogrāfijas un krievu filoloģijas absolventi - ka viņu darbs ir saistīts ar mācīšanu, savukārt optometrijas absolventi teica, ka viņu darba pienākumi ir klientu apkalpošana. Tie, kas ieņēma vadošos amatus atbildēja, ka viņu darba pienākumos ietilpst organizēt darba vienības darbu, vadīt un koordinēt projektus.

Darbs un studijas universitātē

Lielākajai daļai gan absolventiem, gan maģistratūras studentiem darbs atbilst iegūtajai specialitātei. Jāatzīmē, ka maģistratūrā vēl studējošajiem ievērojami biežāk darbs tomēr nav saistīts ar apgūstamo specialitāti, nekā tas ir jau universitāti absolvējušajiem.

Maģistratūras studentu vidū visbiežāk savā specialitātē strādā psiholoģijas, bibliotēkzinātnes un optometrijas studenti. Neviens no aptaujātajiem strādājošajiem slāvu filologiem, nestrādāja ar specialitāti saistītu darbu. Tā kā izlases kopumā ietilpa tikai 3 šīs specialitātes studentu, vispārinošus secinājumus izdarīt nevar. Kopumā visbiežāk savā specialitātē nestrādāja politoloģiju studējošie maģistranti. Tāpat tieši politoloģijas zinātnes pārstāvji biežāk nekā citi izvēlējās atbilžu variantu - grūti pateikt. Tas nozīmē, ka šajā specialitātē iegūtā izglītība un zināšanas ir pietiekami plašas, lai tās varētu izmantot gan valsts pārvaldē, gan privātstruktūrās.

18. tabula. Darba atbilstība specialitātei. (% no strādājošajiem)

	Maģistratūras studenti	Maģistratūras absolventi
Jā	68	82
Nē	23	10
Grūti pateikt	9	8

Kā jau iepriekš tika konstatēts, maģistratūras absolventu darba pozīcijas ir ievērojamāki labākas - viņi biežāk strādā savā apecialitātē, kā arī viņu vidū ir vairāk vadošu amatu izpildītāju.

19. tabula. Darba pozīcijas. (% no strādājošajiem)

Specialitāte	Maģistratūras studenti		Maģistratūras absolventi	
	Darbs specialitātē	Vadošajos amatos	Darbs specialitātē	Vadošajos amatos
Politoloģija	33	9	57	32
Bibliotēkzinātne	77	38	100	40
Psiholoģija	78	7	90	19
Krievu filoloģija	-	-	75	13
Ģeogrāfija	64	10	80	13
Optometrija	80	10	89	11
Visi	67	12	82	24

Aptaujā tika noskaidroti vispopulārākie darbā iekārtošanās kanāli. Dominējošais darbā iekārtošanās veids ir izmantojot paziņas. Caur paziņām visbiežāk darbu atraduši politoloģijas un psiholoģijas absolventi.

Jāatzīst, ka darbā iekārtošanās veidi ir specifiski katrai specialitātei. Ģeogrāfi galvenokārt strādāja skolās un, meklējot darbu, pie darba devēja visbiežāk gājuši paši. Lielākā daļa politologu ir nodarbināti valsts pārvaldē, kur kadrus rekrutē izmantojot publisku konkursu. Tāpēc tieši politologi ir tie, kuri visbiežāk iekārtojušies darbā, atsaucoties uz sludinājumiem avīzēs. Bibliotekāriem obligāta mācību procesa sastāvdaļa ir prakse, kas izskaidro faktu, kāpēc jau studējot bakalauratūrā visi 4. kursa studenti ir iekārtojušies darbā. To vidū, kuri teica, ka iekārtojušies darbā prakses laikā visbiežāk bija bibliotekāri.

Sadali galvenokārt minēja gadus vecākie, kuri universitāti beiguši padomju laikā. Bez anketā piedāvātajiem darbā iekārtošanās veidiem, respondenti papildus minēja vēl šādus kanālus – profesionālās organizācijas, darba biržu, internetu. Taču to, kas šādā ceļā atraduši sev darbu bija maz.

20. tabula. Darbā iekārtošanās kanāli. (% no strādājošajiem)

	Maģistratūras studenti	Maģistratūras absolventi
Caur paziņām	39	35
Izmantojot darba iekārtošanas biroja palīdzību	2	-
Pats gāju pie darba devēja	24	15
Atsaucos uz sludinājumiem avīzēs	18	19
Ieteica pasniedzēja	3	6
Prakses laikā	-	6
Sadale	3	6
Pats darba devējs piedāvāja	9	5
Sludinājums universitātē	1	4

Maģistratūras absolventi iegūto zināšanu pielietojamību novērtēja augstāk nekā maģistratūras studenti. Visbiežāk augstskolā iegūtās zināšanās kā ļoti lielā mērā noderīgas novērtēja psiholoģijas un optometrija specialitātes absolventi. Tā uzskatīja vairāk kā puse aptaujāto psihologu un optometru. Par diezgan lielā mērā noderīgām zināšanas atzina lielākā daļa bibliotekāru, politologu, ģeogrāfu un slāvu filologu. To aptaujāto vidū, kuri apgalvoja, ka zināšanas nav noderējušas, politologiju studējošo bija vairāk nekā citu specialitāšu pārstāvju.

Arī maģistratūrā studējošo viedoklis par zināšanu lietderīgumu ir līdzīgs maģistratūras absolventu viedoklim. Tendence ir līdzīga – puse aptaujāto politoloģijas studentu atbildēja, ka iegūtās zināšanas mazā mērā tiek izmantotas. Visaugstākās domās par iegūto zināšanu noderīgumu bija optometrijas maģistri, kuri biežāk nekā pārējie zināšanas novērtēja kā ļoti lielā mērā noderīgas. Pārējās specialitātes visbiežāk iegūtās zināšanas novērtēja kā diezgan lielā mērā noderīgas. Šāda situācija varētu būt saistīta ar faktu, ka maģistratūrā vēl studējošajiem darba devēji neztic tik atbildīgus pienākumus, kuros studenti varētu pilnā apjomā izmantot iegūtās zināšanas. It īpaši tas attiecināms uz sociālo zinātņu studentiem.

21. tabula. Zināšanu noderīgums. (% no strādājošajiem)

	Maģistratūras studenti	Maģistratūras absolventi
Ļoti lielā mērā	29	37
Diezgan lielā mērā	44	45
Diezgan mazā mērā	23	15
Nemaz	2	2
Grūti pateikt	1	-

To, ka augstākajai izglītībai ir bijusi ļoti liela nozīme meklējot darbu, visbiežāk atzina psiholoģijas un optometrijas maģistratūras specialitāšu absolventi.

Kamēr politoloģijas absolventi, meklējot darbu, visbiežāk atbildēja, ka augstākai izglītībai ir bijusi diezgan liela nozīme, jāatzīmē, ka politoloģijas absolventi biežāk nekā citu specialitāšu absolventi nestrādāja savā specialitātē. Psiholoģijas maģistratūras studentiem, stājoties darbā, apstāklim, ka viņiem ir augstākā izglītība, biežāk bija izšķirošā - ļoti liela nozīme nekā citu specialitāšu studentiem, kuri galvenokārt izvēlējās atbilžu variantu "diezgan liela nozīme".

22. tabula. Augstākās izglītības nozīme stājoties darbā. (% no strādājošajiem)

	Maģistratūras studenti	Maģistratūras absolventi
Ļoti liela nozīme	41	52
Diezgan liela nozīme	42	31
Diezgan maza nozīme	4	5
Nekādas nozīmes	9	7
Grūti pateikt	3	2

Maģistratūru absolventi vairāk kā 2 reizes biežāk ar esošo darbu ir pilnīgi apmierināti nekā studenti. Visbiežāk pilnīgi apmierināti ar savu darbu bija politoloģijas absolventi – 30%. Neapmierināto vidū, proti, tie kuri atbildēja, ka ar esošo darbu ir drīzāk neapmierināti, visbiežāk bija psiholoģijas absolventi – 42% un bibliotēkzinātņu absolventi – 29%.

Aptaujāto maģistrantu visbiežāk sastopamā atbilde uz jautājumu par apmierinātību ar darbu bija “drīzāk apmierināts”. Pilnīgi ar darbu apmierināto maģistrantu vidū visbiežāk bija psihologi.

Apmierinātībai ar darbu ir zināma saistība ar to, cik absolventi pelna. Jo vairāk bijušais students pelna, jo apmierinātāks viņš ir ar darbu. To vidū, kuri pelnīja 201 un vairāk latu, ar darbu neapmierināto nebija.

23. tabula. Apmierinātība ar esošo darbu. (% no strādājošajiem)

	Maģistratūras studenti	Maģistratūras absolventi
Pilnīgi apmierināts	16	35
Drīzāk apmierināts	67	57
Drīzāk neapmierināts	11	7
Pilnīgi neapmierināts	2	-
Grūti pateikt	4	1

Tie, kuri dotajā brīdī nestrādāja vai arī viņu darbs nebija saistīts ar iegūto specialitāti, lielākā daļa izteica vēlēšanos strādāt izvēlētajā specialitātē. To respondentu vidū, kuri nevēlējās darbu savā specialitātē, visvairāk bija politoloģijas zinātnes pārstāvju.

24. tabula. Vēlēšanās strādāt savā specialitātē. (absolūtos skaitļos)

	Maģistratūras studenti	Maģistratūras absolventi
Jā	12	5
Nē	1	1
Grūti pateikt	3	1

Ienākumi un dzīves kvalitāte

Studenti, kuri mācās LU par valsts budžeta līdzekļiem, saņem no valsts stipendiju. Pašlaik LU bakalaura studentiem stipendija ir sākot no 8 latiem, bet maģistriem - no 10 latiem. Reālā stipendija tiek rēķināta katrā fakultātē atsevišķi atkarībā no stipendiju fonda fakultātē un no studenta sekmēm. Parasti maksimālā stipendija nepārsniedz minimālo stipendiju par 5 latiem, t.i 15 latus. Šāds stipendiju lielums nevar segt studenta dzīves izdevumus un faktiski ir valsts pabalsts studējošajiem.

No maģistratūras studentu izlases kopas par valsts budžeta līdzekļiem bakalaura programmās mācījās 70% studentu, bet aptaujas brīdī maģistratūrā par valsts līdzekļiem mācās 74% studentu. No maģistratūru absolventu vidus par budžeta līdzekļiem bakalaura studijās mācījās 78%, bet maģistratūrā mācījās 73%. Tas, vai students mācās par valsts līdzekļiem vai par personiskajiem līdzekļiem neiespaido to, vai students strādā vai nē. Šī atziņa attiecināma arī uz maģistratūru beigušajiem. Nodarbinātības statusu neiespaido arī tas, vai students pirms mācību uzsākšanas dzīvoja Rīgā vai ārpus tās.

Tabulās parādīts aptaujāto akadēmisko programmu beidzēju vidējo algu lielums un mediānu. Vidējo algas vērtību iespaido galējās vērtības, mūsu gadījumā lielākas vērtības, tāpēc mediāna šajā gadījumā precīzāk raksturo vidējo tendenci. Veidojot izlasi, kā jau norādīts, tika ņemts vērā iesniegumu konkurss 1999/2000. mācību gada iestājek sāmenos bakalaura programmās. Tāpēc maģistratūras studentu izlasē ienākumi tika sakārtoti dilstošā secībā un tiek salīdzināti ar vietu, kuru katra specialitāte ieņem pēc iesniegumu konkursa mūsu izveidotajā izlasē (sešu specialitāšu kontekstā).

25. tabula. Maģistratūras studentu ienākumi atsevišķās specialitātes. (% no strādājošajiem)

Specialitāte	Vidējā alga latos	Mediāna latos	Vieta pēc ienākumiem	Vieta pēc 1999.gada konkursa dotajā izlasē
Politoloģija	167	150	1	2
Bibliotēkzinātne	159	130	2/3	5
Psiholoģija	159	130	2/3	1
Krievu filoloģija	100	100	6	4
Ģeogrāfija	147	125	4	3
Optometrija	141	115	5	6

Kopumā vietas pēc ienākumiem ir diezgan tuvas vietām pēc konkursa, kā izņēmumu var minēt bibliotēkzinātnēs. Bibliotēkzinātnes maģistratūras studentu alga vidēji ir vienāda ar psiholoģijas programmas maģistratūras studentu vidējo algu, bet konkurss psiholoģijas programmā 1999./2000. mācību gadā bija viens no augstākajiem visā universitātē, savukārt bibliotēkzinātnes programmā - viens no zemākajiem (22 iesniegumi uz 1 vietu psiholoģijā un 1,4 iesniegumi uz 1 vietu bibliotēkzinātnē). 2000/2001. mācību gadā reflektantu konkurss bakalaura studijās manāmi atšķiras no 1999/2000. mācību gada konkursa. Viena no krasākajām atšķirībām ir tāda, ka kopējā konkursā 2000/2001. mācību gadā psiholoģija ieņēma 22. vietu, bet bibliotēkzinātnes - 19. vietu.

Salīdzinot maģistratūras studentus ar maģistratūras absolventiem, var redzēt, ka maģistru ienākumi kopumā ir augstāki nekā maģistratūras studentu ienākumi. Starp citu, var konstatēt, ka psiholoģijas maģistriem ir lielāka alga nekā bibliotēkzinātnes maģistriem. Ņemot vērā vidējo vērtību, psihologu maģistriem salīdzinājumā ar vēl studējošajiem ir vērojams algas pieaugums, savukārt bibliotekāru maģistriem un vēl studējošajiem alga ir gandrīz tāda pati. Tas norāda uz to, ka psiholoģijas jomā ir iespējama straujāka karjeras attīstība. Vislielākā starpība algās ir politoloģiju, krievu filoloģiju un optometriju studējošo un absolventu vidū. Ģeogrāfijas maģistratūras absolventiem ir zemāka alga, nekā ģeogrāfijas maģistratūras studentiem. Tas ir skaidrojams ar to, ka ģeogrāfijas absolventi daudz biežāk nekā studenti strādā skolās un saņem skolotāja atalgojumu. Savukārt ģeogrāfiju vēl studējošie strādā par ekspertiem valsts un privātajās iestādēs.

26. tabula. Maģistratūras absolventu ienākumi atsevišķās specialitātēs.

(% no strādājošajiem)

Specialitāte	Vidējā alga latos	Mediāna latos	Vieta pēc ienākumiem
Politoloģija	204	230	1
Bibliotēkzinātne	158	140	4
Psiholoģija	171	170	2
Krievu filoloģija	121	120	6
Ģeogrāfija	139	130	5
Optometrija	159	150	3

Kopumā visbiežāk aptaujāto studentu mēneša ienākumi ir 100 – 150 latu robežās. Zināmas atšķirības ir vērojamas atsevišķu specialitāšu grupās. Politikas zinātnes gan absolventi, gan studenti vidēji saņem vairāk nekā citu specialitāšu pārstāvji. Tāpat lielāki ienākumi tika konstatēti neprecētiem studentiem, kas dzīvo vieni, it īpaši vīriešiem.

Galvenie secinājumi

To, ka maģistratūras absolventu nodarbinātības situācija ir labāka nekā vēl studējošo, apstiprināja fakts, ka maģistratūras absolventi divas reizes biežāk nekā studenti ieņēma vadošus amatus. Tāpat arī speciālistu no absolventu vidus bija vairāk nekā no studentu vidus, līdz ar to arī darba pienākumi ir atbildīgāki. Vadītāja amatus biežāk ieņēma sociālo zinātņu absolventi.

Latvijas sabiedrībā pastāvošo nevienlīdzību sieviešu un vīriešu darba samaksas jautājumu ziņā apstiprināja arī veiktās studentu aptaujas dati. Lielākā daļa sieviešu mēnesī pelnīja 100 – 150 latus, kamēr vīrieši 151 – 200 latus. Ja atalgojumu līdz 100 latiem mēnesī nesaņēma neviens vīrietis, tad sieviešu daudzums šajā ienākumu grupā veido 12%. Vīrieši retāk nekā sievietes bija precējušies un biežāk nekā sievietes strādāja privātajā sektorā, kas varētu būt viens no situācijas skaidrojumiem. Neprecēto respondentu vidū vadošos amatos strādājošo bija vairāk nekā precēto vidū. To aptaujāto vidū, kuri strādāja divās un vairāk darba vietās, dominēja tieši vīrieši.

Jāsecina, ka darba tirgū aptaujātie maģistratūras studenti un absolventi nav sliktās pozīcijās. Taču iegūtie rezultāti neapstiprina, ka visiem augstskolas beidzējiem ir augsta dzīves kvalitāte. Skaidrs ir tas, ka paralēla studēšana un savas eksistences nodrošināšana sagādā stresu, gan studentiem pašiem, gan viņa darba devējiem.

Pētījuma rezultāti ļauj saprast, kāpēc studiju kredītu ņemšana Latvijā nav guvusi gaidīto popularitāti. Perspektīvā situācija, kad, ņemot kredītus, studenti paši varētu pilnībā segt studiju izmaksas, ir apšaubāma. Ar vidējo atalgojumu, kāds tas ir patreiz, absolventiem kredītus atmaksāt būs grūti, it īpaši, ja 80% strādā valsts sektorā, kur atalgojums nav tas vilinošākais. Tas nozīmē, ka nākotnē topošie studenti izvēlēšies tādas studiju programmas, kurās materiālais gandarījums būs ievērojami lielāks.

Attiecībā uz izvirzītajām hipotēzēm ir jāsaka, ka pētījumā iegūtie dati neļauj droši ne apstiprināt, ne noliegt tās. Viena no hipotēzēm bija tāda, ka proporcionāli vairāk absolventu, kas studēja sociālās zinātnes akadēmiskajās vai profesionālajās programmās atrod darbu atbilstoši savai specialitātei, salīdzinot ar tiem, kas studēja humanitārās vai dabas zinātnes. Izrādījās, ka visi bibliotēkzinātnes maģistra programmas absolventi, kurus mums izdevās sazvanīt, strādāja savā specialitātē, bet politikas zinātnes maģistra grādu ieguvušie bija tie, kas savā specialitātē strādāja vismazāk, salīdzinot ar citās nozarēs grādu ieguvušajiem. Statistiskas atšķirības nebija tik nozīmīgas, lai varētu izdarīt secinājumus par visām sociālajām, humanitārajām un dabas zinātnēm. Bet ir jāatzīmē, ka pat ja respondents atbildēja, ka nestrādā savā specialitātē vai šaubījās dot konkrētu atbildi, mēs nesastapāmies ar gadījumiem, kad maģistratūras beidzējie strādātu darbu, kurš neprasītu augstu kvalifikāciju, un katrā ziņā nebija roku darbs.

Otrā hipotēze bija tāda, ka sociālo zinātņu programmu absolventi atrod darbu ar augstāku atalgojumu, salīdzinājumā ar humanitāro un dabas zinātņu programmu absolventiem. Attiecinot to uz maģistratūras absolventiem, formāli tā izrādījās taisnība. Ja mēs būtu izvēlējušies citas specialitātes, šāds secinājums varētu būt nepatiess. Var piebilst, ka šajā pētījumā netika fiksēta statistiski nozīmīga sakarība starp respondenta ienākumiem un to, vai viņš savā darbā pilda funkcijas, kas atbilst viņa specialitātei, vai nē.

Mēs uzskatām, ka augstskolu absolventu nodarbinātības situācijas pētījumiem ir liels potenciāls augstākās izglītības politikas stratēģiskajā plānošanā. Mēs ieteiktu pirmām kārtām valsts iestādēm padomāt par šādu pētījumu regulāru veikšanu Latvijā.